
ПРОГРАМА З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Методика української мови як наука і навчальна дисципліна

Предмет, зміст, цілі, структура та інші особливості курсу методики. Внесок видатних вітчизняних методистів у розвиток методичної думки. Зв'язок методики з філософією, психологією, дидактикою, мовознавством та іншими науками. Урахування вікових і індивідуальних можливостей учнів, психологічні особливості навчальної діяльності учнів. Мова і література в школах нового типу та ВНЗ. Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури; вивчення досвіду роботи школи, цілеспрямовані спостереження за діяльністю учнів, моделювання навчального процесу, різні види експерименту, анкетування, індивідуальні бесіди. Актуальні проблеми сучасної методичної науки.

Загальні питання навчання української мови у школі. Українська мова як предмет навчання в школі. Освітнє значення української мови як навчального предмета. Мета і зміст навчання української мови в школі. Види знань, умінь і навичок з української мови. Психологічні і психолінгвістичні основи навчання української мови. Основні нормативні документи, на які спирається методика навчання української мови: Державний стандарт, Концепція навчання української мови, Програми з української мови. Навчання української мови в умовах реформування освіти.

Принципи навчання української мови. Реалізація загально-дидактичних принципів у навчанні української мови. Принципи науковості і доступності; тісного взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку учнів у навчальному процесі; принцип діяльнісного підходу до навчального процесу, принцип мотиваційного забезпечення навчальної діяльності, принцип міжпредметних зв'язків, принцип операційності у вивченні мови. Власне методичні принципи навчання української мови.

Засоби навчання української мови. Підручник як провідний засіб навчання. Особливості чинних підручників з української мови. Реалізація в підручнику принципів і цілей навчання. Засоби унаочнення, їхні види. Технічні засоби в навчанні мови. Комп'ютер як засіб оптимізації навчального процесу. Інші засоби навчання. Обладнання шкільного кабінету української мови.

Урок української мови. Моделювання уроку української мови як організаційної форми навчальної діяльності. Компоненти навчальної діяльності на уроках української мови. Завдання в системі уроку української мови як засіб керування навчальною діяльністю учнів. Функції навчальних завдань на уроках української мови та шляхи їх реалізації. Види завдань.

Роль дидактичного матеріалу в реалізації функцій навчальних завдань. Текст як засіб органічного поєднання культурологічного, комунікативного, лінгвістичного і діяльнісного компонентів змісту уроку української мови. Структура уроку. Проблема структури уроку в науково-методичній літературі. Варіантність структури уроку. Структура і тип уроку. Інтегровані уроки, їх значення. Аналіз уроку.

Планування навчального процесу з української мови: календарні, тематичні і поурочні плани, технологічні карти уроку.

Методи навчання української мови. Метод як одна з головних категорій методики. Проблема методів і їх класифікації в науковій літературі. Основні напрями навчальної діяльності учнів на уроках української мови та їх методичне забезпечення. Організація діяльності учнів, спрямованої на сприймання та осмислення навчального матеріалу у процесі його викладання учителем. Організація частково-пошукової діяльності учнів (евристична бесіда). Організація самостійного засвоєння учнями знань шляхом вивчення параграфу підручника. Організація самостійного осмислення учнями навчального матеріалу у процесі спостережень над мовою і мовленням. Організація відтворення учнями одержаних знань (відтворювальна бесіда, зв'язне висловлювання учнів на лінгвістичну тему). Організація операційної діяльності учнів, спрямованої на застосування одержаних знань і формування навчально-мовних, правописних і комунікативних умінь. Організація процесів сприймання, відтворення і продукування учнями усного і писемного мовлення, збагачення учнів мовними засобами та формування нормативного мовлення. Системне використання методів навчання на уроках української мови.

Формування пізнавальної самостійності школярів у вивченні рідної мови. Система роботи над розвитком умінь школярів самостійно здійснювати пізнавальну та практичну діяльність у сфері рідної мови. Організація процесу здобування учнями досвіду опанування предметних знань і вмінь, досвіду застосування знань та здійснення за їх допомогою самостійної діяльності у сфері мови й мовлення. Оволодіння способами роботи з теоретичним і практичним матеріалом, способами засвоєння знань і способами їх застосування, перетворення мовних і мовленнєвих знань у способи дії.

Організація перевірки знань учнів та умінь і навичок з української мови. Види і способи перевірки знань, умінь і навичок учнів. Тестування у процесі вивчення української мови.

Методика мовленнєвого розвитку учнів

Мовленнєвий розвиток учнів як методична проблема. Мовлення як діяльність. Питання мовленнєвого розвитку учнів в історії методичної науки. Основні види мовленнєвої діяльності і мовленнєвих умінь. Слухання й читання, їх види. Говоріння і письмо. Збагачення учнів мовними засобами та формування нормативного мовлення як складники мовленнєвого розвитку.

Понятійна та операційна основа роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Монологічне і діалогічне мовлення. Текст, його структура. Комунікативна спрямованість тексту. Види зв'язку між складниками тексту, мовні засоби вираження міжфразового зв'язку. Типові помилки в побудові текстів. Типи мовлення. Змістові і функціональні відмінності між розповіддю, описом, роздумом. Структурні та мовні особливості кожного типу висловлювання. Поєднання різних типів мовлення у структурі текстів. Стили мовлення. Функції висловлювань. Функціональні стилі. Жанри різних стилів мовлення. Засоби створення стильового колориту тексту. Нейтральні і стилістично забарвлені мовні засоби. Стилiстичне оформлення висловлювання кожного типу, його залежність від призначення тексту. Засвоєння учнями основних понять та способів дії як основа роботи над формуванням монологічного мовлення учнів. Навчання діалогічного мовлення. Діалог як форма повсякденного спілкування, інші різновиди діалогів. Репліки учасників діалогу. Мовні особливості реплік.

Переказ у системі роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Значення переказу як виду роботи. Добір текстів до переказу. Види переказів, значення та особливості проведення кожного з них. Підготовка до переказу. Лінгвістичний аналіз тексту під час підготовки докладного переказу.

Твір як вид роботи над формуванням мовленнєвих умінь. Значення твору як виду роботи. Види творів. Взаємозв'язок переказів і творів у системі формування мовленнєвих умінь. Підготовка до твору. Робота над змістом мовлення. Робота над планом. Робота над мовним оформленням твору.

Оформлення ділових паперів. Документи з високим і низьким рівнем стандартизації. Реквізити документів. Мовні кліше у ділових паперах.

Опрацювання газетних жанрів. Суспільне значення виступів у періодичній пресі. Інформаційна замітка, замітка на дискусійну тему, стаття на морально-етичну тему, інші жанри.

Українська мова в школах нового типу

Виховання в учнів властивостей нормативного мовлення. Формування в учнів поняття про властивості вправного мовлення. Правильність як відповідь чинним мовним нормам та формування нормативного мовлення в учнів. Навчання школярів свідомого вибору з-поміж синонімічних і співвідносних засобів мови тих, що найбільше сприяють вираженню змістової інформації та реалізації комунікативних цілей у конкретній ситуації спілкування з метою досягнення точності мовлення. Засвоєння учнями лінгвістичних засобів, що сприяють точності мовлення. Навчання школярів логічного викладу думок у різних типах і стилях мовлення. Оволодіння школярами основними мовними засобами виразного мовлення. Формування в учнів поняття про багатство мови, вираження змістової інформації, доречність доброї організації засобів мови, що роблять мовлення відповідними до ситуації.

Формування в учнів мовленнєвого етикету. Мовленнєвий етикет як одна з форм мовленнєвої діяльності та методична проблема. Теоретичні засади формування мовленнєвого етикету. Засвоєння учнями правил мовленнєвого етикету в процесі навчання української мови. Навчання школярів висловлюванням на лінгвістичну тему. Висловлювання на лінгвістичну тему в шкільних підручниках. Аналіз учнівських висловлювань на лінгвістичну тему. Формування в школярів уміння структурувати різні типи висловлювань на лінгвістичну тему. Навчання школярів доповіді та інших видів публічних виступів. Навчання доповіді як соціальна та методична проблема. Уміння, необхідні для підготовки й виголошення доповіді. Учнівська доповідь як мовний витвір. Основні етапи навчання доповіді. Введення поняття про доповідь як різновид усного й писемного мовлення. Підготовка доповіді. Виголошення доповіді та її аналіз. Добір дидактичного матеріалу для навчання доповіді та інші види публічних виступів. Взаємозв'язок мовних та позамовних засобів вираження в публічному виступі.

Методика вивчення основних розділів курсу української мови

Методика вивчення фонетики, орфоєпії, графіки та орфографії. Місце розділу в шкільному курсі української мови та основні підходи до його вивчення. Практичні цілі вивчення розділу: виховання в учнів орфоєпічно-правильного, фонетично-виразного мовлення; розвиток звукової культури мовлення, оволодіння учнями фонетичною нормою; формування орфоєпічних навичок, вироблення вмінь і навичок правильно артикулювати фонемі, удосконалення дикції; виховання вміння володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром), збагачення учнів фонетичними засобами виразності мовлення; оволодіння навичками звуко-буквенного розбору з метою формування орфоєпічних і правописних умінь, чіткого розмежування звуків і літер з метою розуміння відповідності чи невідповідності між вимовою і написанням; формування вміння розпізнавати орфограми на основі звукового аналізу; особливості вивчення фонетики, орфоєпії, графіки й орфографії української мови в школах з іншою мовою навчання. Робота з орфоєпічним словником. Специфіка дидактичного матеріалу для уроків фонетики.

Методика вивчення лексикології та фразеології. Зміст шкільного курсу з лексики і завдання його вивчення. Функціонально-комунікативний підхід до вивчення лексики і фразеології. Методика ознайомлення учнів з лексичним значенням слова, багатозначністю слова, прямим й переносним значенням та вживанням, із синонімами, омонімами, антонімами, архаїзмами та іншими лексичними категоріями, вивчення яких передбачає чинна програма. Методика вивчення фразеології української мови. Збагачення учнів лексичними засобами мови та фразеологізмами. Вироблення навичок роботи зі словниками різних типів.

Методика вивчення будови слова й словотвору. Значення й завдання вивчення розділів „Будова слова” і „Словотвір”. Зв'язок у вивченні значущих

частин слова (морфем) і способів словотворення з фонетикою, лексикою, орфографією, орфоепією. Шляхи подолання труднощів у виділенні основи (похідної і непохідної), кореня, префікса, суфікса. Розкриття значення морфем; уточнення й збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфемної будови слова; вироблення орфографічних навичок. Практичне засвоєння способів словотвору. Морфемний, словотвірний аналіз слів.

Методика вивчення частин мови. Значення й завдання вивчення частин мови в шкільному курсі. Зв'язок вивчення частин мови з фонетикою, орфографією. Вивчення частин мови на синтаксичній основі. Наступність у вивченні частин мови. Методика вивчення загальних понять про частини мови на основі їх лексичних значень, морфологічних ознак, синтаксичної ролі, особливостей сполучуваності. Практичне формування понять „граматичне значення” і „граматична форма”. Функціонально-комунікативний підхід до вивчення частин мови, розвиток мовлення учнів у ході опрацювання розділу.

Методика вивчення орфографії. Значення орфографії та її місце в шкільному курсі української мови, завдання навчання орфографії. Короткий огляд методики вивчення орфографії. Причини орфографічних помилок, запобігання їм. Поняття про орфограму. Класифікація орфограм. Залежність навчання орфографії від принципів українського правопису. Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання. Система роботи над орфографічними помилками. Методика виправлення, обліку та класифікація помилок. Норми й критерії оцінки орфографічних навичок учнів. Аналіз орфографічних помилок. Єдиний шкільний режим грамотного письма й культури мовлення. Робота з орфографічним словником.

Методика вивчення синтаксису. Значення й місце занять із синтаксису в шкільному курсі мови, зв'язок вивчення синтаксису з морфологією, лексикою, фонетикою, стилістикою. Взаємозв'язок комунікативного, структурного, семантичного, функціонального аспектів розгляду синтаксичних одиниць. Розвиток мовлення учнів у ході опрацювання синтаксичних тем. Методика ознайомлення з поняттями про словосполучення та речення, про зв'язки слів у словосполученнях і реченнях, про граматичну основу речень, про типи речень. Методика вивчення складного речення. Складне синтаксичне ціле як методична проблема. Робота над інтонаційним оформленням речень різних типів.

Методика вивчення пунктуації. Принципи української пунктуації. Місце пунктуації в шкільному курсі мови. Зв'язок у навчанні пунктуації з синтаксисом, розвитком мовлення і мислення учнів, з виробленням навичок виразного читання. Поняття про пунктограму. Види завдань із пунктуації. Робота над пунктуацією цілого тексту. Труднощі у вивченні окремих питань пунктуації (розділові знаки при відокремлених членах речення, при вставних реченнях, у безсполучникових складних конструкціях тощо), способу їх подолання. Типи пунктуаційних помилок. Методика виправлення, обліку і класифікації помилок. Причини пунктуаційних помилок, запобігання їм. Виправлення помилок у пунктуаційному оформленні висловлювань.

Методика вивчення стилістики Роль і завдання стилістичної роботи. Стилiстичнi поняття i методика опрацювання їх. Мiсце роботи зi стилiстики у шкiльнoму курсi мови. Початкове ознайомлення зi стилями. Використання як дидактичного матерiалу текстiв рiзних стилiв. З'ясування стилiстичних можливостей виучуваних мовних одиниць. Види стилiстичних вправ. Запобiгання стилiстичним помилкам i виправлення їх. Стилiстична робота в системi роботи з розвитку зв'язного мовлення учнiв.

Удосконалення мовлення й мовної грамотності учнів 10–12-х класів Узагальнення й систематизація знань з української мови, визначених програмою. Удосконалення мовних, мовленнєвих, стилістичних знань, умінь, навичок. Робота над мовленням у зв'язку з вивченням літератури, збагачення словника, удосконалення стилістичних навичок, спостереження над морфологічним, синтаксичними засобами вираження думки в різних мовних стилях, над найважливішими явищами орфографії й пунктуації. Розширення загальних відомостей про мову. Удосконалення навичок складання тез, конспектів, рецензій, анотацій, рефератів, підготовки публічних виступів. Аналіз творів й робота над піднесенням стилістичної, орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів.

Позакласна робота з української мови

Значення позакласної роботи з української мови. Принципи організації позакласної роботи. Взаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями. Зміст позакласної роботи. Основні форми позакласної роботи: заняття мовного гуртка, проведення мовних тижнів, тематичних вечорів, читацьких конференцій, дитячих ранків на мовні теми, випуск стінгазети, виготовлення альбомів, журналів, наочних посібників, підготовка повідомлень і доповідей, підготовка виступів; виставки, мовні ігри, вікторини, конкурси, олімпіади. Елементи наукового дослідження у позакласній роботі.

Факультативні заняття з української мови. Факультативи з української мови як засіб здійснення диференційованого навчання, підвищення теоретичного і практичного рівня підготовки учнів з української мови, розвитку і поглиблення інтересу до української мови. Програми факультативних курсів. Специфіка роботи на факультативних заняттях.